

Posthumanizem in posthumano: poskus definicije

Tanja Dominko

Noršinci 3a, 9240 Ljutomer
tanja.dominko@gmail.com

Vrsta diskurzov v družbenem obtoku soustvarja, upoveduje, osmišlja in problematizira ethos sodobnega človeka, od kulturološkega in filozofsko-teoretskega do literarnega. Pomembno mesto v tej relacijsko giblivi konfiguraciji zasedata koncepta posthumanega in posthumanizma. V prispevku želim poiskati morebitna skupna izhodišča, stičišča in razhajanja najvidnejših, pogosto precej heterogenih pristopov h koncipiranju posthumanega in posthumanizma, ju ločiti od sorodnih konceptov transhumanega in transhumanizma ter podati lastno videnje problematike.

Ključne besede: etika / posthumanizem / transhumanizem / kiborg / hibridnost / interdiskurzivnost / hipertekst / tehnologija

Priča smo vse večjemu prežemanju človekovega vsakdana z visokimi tehnologijami in postopni virtualizaciji resničnega, ki v kompleksnem sodelovanju z drugimi dejavniki vodi v stopnjevanje porazsvetljenske krize zahodnega humanizma in antropocentrizma. Vrsta diskurzov v družbenem obtoku soustvarja, upoveduje, osmišlja in problematizira ethos sodobnega človeka, od kulturološkega in filozofsko-teoretskega do literarnega. Pomembno mesto v tej relacijsko giblivi konfiguraciji zasedata koncepta posthumanega in posthumanizma. V prispevku želim – zaradi prostorskih razmer seveda fragmentarno in z ogromno abstrahiranja – poiskati morebitna skupna izhodišča, stičišča in razhajanja najvidnejših, pogosto precej heterogenih pristopov h koncipiranju posthumanega in posthumanizma, ju ločiti od sorodnih konceptov transhumanega in transhumanizma ter podati lastno videnje problematike.

O koncu velikih pripovedi

Cary Wolfe v študiji *What is Posthumanism* ugotavlja, da se pojem »posthumanizem« na polju humanistike in družbenih ved začne uveljavljati v sredini devetdesetih let 20. stoletja, ob čemer pa na sledeh vsaj ene genealoške veje koncepta pristane v šestdestih pri Foucaultevi *Arheologiji vednosti*

(xii). Posthumanizem se da opredeliti kot še en simptom vrste družbenih epistemoloških premikov v drugi polovici 20. stoletja, postmoderne destrukcije metafizične resnice, ki nasproti totaliteti metafizično urejenih teritorijev smisla postavlja dehierarhizirano pluralnost epistemologij, perspektivizem ter naraščajočo atomizacijo in ekonomizacijo vednosti, ki se prodaja na globalnem tržišču idej, kjer »tehnološko-pragmatični um, ki je vladal moderni dobi pod imenitnimi idejnimi preoblekami, izposojenimi iz metafizične dediščine, cinično in brez zadržkov razkrije samega sebe kot goli pragmatizem vsesplošne ekonomizacije« (Juvan, *Literarna veda* 33; prim. Lyotard). Takšno postmoderno stanje je posledica pospešenega stopnjevanja funkcijske diferenciacije in organizacijske zapletenosti družb ter vstopa v postindustrijsko informacijsko družbo, ki torej izda nezaupnico velikim pripovedim,¹ kot so tiste o razsvetljenski emancipaciji človeka, hermenevtiki smisla in dialektiki duha. Do ugotovitev o narativnosti vednosti med drugim vodijo nova odkritja v znanostih, denimo v kvantni fiziki in kibernetiki. Ne le družboslovje in humanistika, temveč tudi »trde« znanosti se ne morejo več razglašati za nepreklicno objektivno podane, saj jasna ločnica med subjektom in objektom izginja. Opazovalec namreč vsakokrat interferira s poljem opazovanega, zato je slednje naposled svojevrstna konstrukcija opazovalca, ki o opazovanem sistemu poda svojo interpretacijo ter jo vključi v pripoved, s katero legitimira svoje početje in se vklaplja v mnogojezične družbenega diskurza. Pod vprašaj je postavljen zahodnoevropski znanstveni progresizem, ki se je utemeljeval v emancipaciji »človeka« liberalnega humanizma kot merila vseh stvari. Tak avtonomni subjekt je enega najtemeljitejših pretresov doživel v sklopu filozofije poststrukturalizma in dekonstrukcije, ki v logiki abstraktnega esencializma razkrije nerazrešljiva protislovja ter razgrne subjektovo vpetost v rizomatsko mrežo gibljivih materialno-diskurzivnih razmerij, v vsakokratni družbenohistorični kontekst, ki se seveda nenehno spreminja.

Poststrukturalizem v visoki teoriji, ki vznikne sredi revolucionarno razgretega ozračja konec šestdesetih let 20. stoletja, spremlja politični aktivizem v družbi,² kritika oblasti in ideologije, ki se utemeljuje prav v mišljenju totalitete in identitete. Marko Juvan v teh gibanjih, katerih pomembna dimenzija je tudi kritika umetnostne institucije in dekonstrukcija utrjenega metajezika, zaznava izpeljane, teoretsko dodelane in povsem racionalizirane ponovitve napadov zgodovinskih avantgard iz let okrog prve svetovne vojne na buržoazno kulturo in tradicijo, saj v poetični govorici marginaliziranih žanrov ali avtorjev (npr. »ženskega pisanja«, postkolonialne književnosti, fragmentarnih form itd.) zaznavajo potencial za spreminjanje znanega reda sveta in upiranje vseprisotni oblastni moči (*Literarna veda* 40). Zaznati je tudi dražljaje oziroma nadaljevanje Adornove kritike

mišljenja identitete instrumentalnega uma, človeka kot »animal rationale«, ki si podreja naravo, zraven mimogrede postvari še samega sebe, in zlahka privede do katastrofe, kakršna so bila na primer koncentracijska taborišča – v imenu plavolasega in modrookega človeka (moškega) zmožnega telesa, antropocentrizma, androcentrizma, nenazadnje liberalnega humanizma, ki svoj idealni subjekt vzpostavi na podlagi vrste izključitev drugih, nepravih.

Na tem mestu kritiški impulz z razkrajanjem kolonialnih imperijev in porajanjem feminističnih gibanj dobivajo od osemdesetih let dalje vse bolj aktualne hibridnost identitet, fluidnost subjektivitet in kritika instrumentalnega uma. Postkolonialne in pa predvsem feministične perspektive že siceršnjemu kritičnemu naboju poststrukturalizma in dekonstrukcije dodajo še zavrnitev popolnega zdrsa v relativizem mrež čiste »igre jezika«, ki lahko vodi v platonizem »z druge strani«. Vztrajajo pri pritrjevanju diskurza na materialne prakse, poudarjajo pomen telesnosti, naseljujejo položaje dialoške vmesnosti ter iščejo pomenljive, ne zgolj igrive,³ razlike (prim. Braidotti, *Nomadic Theory*). Po mnenju Linde Hutcheon tradicije in kartezijske subjektivitete za razliko od evrocentričnega moškega poststrukturalističnega diskurza, ki je karseda silno napadel humanistično pojmovanje subjekta, takšni »eks-centriki« ne morejo povsem zavrniti že zato, ker do nje nikoli niso imeli dostopa:

Unlike the male, white, Eurocentered poststructuralist discourse that has most forcefully challenged humanism's whole, integrated ideal of subjectivity, however, these more ex-centric positionalities know that they cannot reject the subject wholesale, mainly because they have never really been allowed it. (N. K. Miller 1982). Their excentricity and difference have often denied them access to Cartesian rationality and relegated them to the realms of the irrational, the mad, or at the very least, the alien. (68)

Pri teh gibanjih gre predvsem za kritiko zahodnoevropskega liberalnega humanizma, urejenega okrog modela človeka kot belega, bogatega, avtonomnega moškega genija, skupaj z razkrajanjem esencializma in humanizma, ob krizi, ki implicira tudi »dejavnost intelektualnega razločevanja, odločanja« (Juvan, *Literarna veda* 16; prim. Waugh), pa poskoči tudi mera samorefleksivnosti. Posthumanizem se navezuje na to tradicijo in reflektira ethos sodobnega človeka ob vse večji tehnologizaciji in protetizaciji, v tesni povezanosti s kibernetiko vsaj v svoji začetni fazi, vseskozi pa pomembno zaznamovan z informacijskimi tehnologijami in prostori, ki jih te ustvarjajo.

Kiborgizacija

Zdi se, da s svojim izrazitim potencialom za strukturiranje prepleta-jočih se zgodb, preskoke, intermedialnost, simultanost prikazovanja in akcentuiranje kontekstualne gostote postmoderni rizom najuspešneje simulira hipertekst znotraj virtualnega kiberprostora. Uporabnik se z njim spaja preko tehnološkega vmesnika, v drobovju katerega melje binarni računalniški kod, ter skupaj z visokotehnološkim artefaktom tvori hibridni kibernetični sistem, skozi katerega teče informacijska povratna zanka. Prav pospešen razvoj v kibernetiki in informacijskih tehnologijah po drugi svetovni vojni vzajemno z že omenjenimi širšimi epistemološkimi družbenimi premenami v zadnji tretjini 20. stoletja uzavesti tesno prepletenost človeka z njegovimi orodji (nenazadnje tudi z jezikom) ter njegovo kompleksno relacijsko kontekstualno umeščeno do te mere, da si je treba ponovno zastaviti vprašanje o mejah človeškosti in modelih subjektivitete, ki ob tem nastajajo (prim. Hayles, Pepperell, Wolfe, Haraway, Graham, Vint, Braidotti).⁴

N. Katherine Hayles v knjigi *How We Became Posthuman* (1999) sledi razvoju v kibernetiki od samokrmiljenja homeostatov preko refleksivnosti in radikalnega konstruktivizma avtopoeze do porajanja umetne inteligence in umetnega življenja. Ugotavlja, da je za t. i. kibernetično paradigmo značilno pojmovanje človeka v prvi vrsti kot sistema za procesiranje informacij, kar naposled privede do razpršene kognicije in razkrajanja meja med človekom liberalnega humanizma in njegovimi sicer konstitutivnimi drugimi, živalmi in stroji. Posvari pred zdrsom v pretirano abstrahiranje in reduciranje kompleksnosti sveta na splet breztelesnih informacijskih vzorcev, neodvisnih od svojih medijev, ter izpostavi diskurzivno dimenzijo konstrukcije posthumanih subjektivitet. Pri tem pomembno vlogo igra tudi literatura,⁵ ki ustvarja možne svetove (*My Mother 6*), in ambivalentna interdiskurzivna figura kiborga – kibernetičnega organizma, hibridnega bitja, ki naseljuje mejne položaje med strojnimi in organskim, med fikcijo in resničnostjo.

Medtem ko se iz mitske enosti s procesom funkcijske diferenciacije in avtonomizacije izlušči vrsta specialnih diskurzov, so njihova prepletanja in konvergence močnejše osvetljene v skladu s povečano mero samorefleksije ob ugotovitvah o narativnosti vednosti, do katerih med drugim, kot že omenjeno, vodijo nova odkritja v znanostih, od kvantne fizike do kibernetike (Juvan, *Literarna veda*; prim. Graham). Kiborg iz diskurza kibernetičnih znanosti stopa v literarni in teoretski diskurz ter v popularno kulturo – v njegovo konstruirano telo se vpisuje stičišče njihovih diskurzivnih aksiomatik. Nastaja interdiskurzivna konfiguracija, ki se napaja iz dolge tradicije

priповedi o sestavljanju transhumanih umetnih bitij.⁶ V sferi imaginarnega kiborg pretresa epistemološke temelje velikih pripovedi ter razgrinja svojo in konstrukcijo posameznih kategorij človeške vednosti. Poseben naboj za družbeno kritiko, natančneje za kritiko metafizičnega esencializma in emfatičnega subjekta liberalnega humanizma, mu vlije Donna Haraway v znamenitem »Kiborškem manifestu«, ki je bil prvič objavljen leta 1985.

D. Haraway splete »ironični politični mit«, ki naj bo paradoksalno, blasfemično zvest feminizmu, socializmu in materializmu. Kiborg je njen *topos* in *tropos*, okrog katerega uredi svoj diskurz. Je hkrati produkt vojaško-industrijskega kompleksa in eksponencialnega napredka zahodnega tehnokapitalizma, ki proizvaja vse bolj visokotehnološko protetičnega uporabnika,⁷ ter retorično sredstvo, ki lahko ponudi kognitivno shemo za kartografiranje družbene realnosti in služi upovedovanju hibridnih identitet ter dekonstrukciji binarizmov. Je tako proizvod dominacije instrumentalnega uma v postmodernej dobi informatike, kibernetike in biotehnologije kot simbol nezvestobe normativnim zahtevam racionalnosti, saj se njegovo groteskno telo in telesna podoba artikulirata v preobilju bahtinovske heteroglosije (Hitchcock 105). V kolikor se napaja denimo iz literarne tradicije Frankensteinovega umetno ustvarjenega transhumanega stvora,⁸ se od nje tudi bistveno distancira – kiborg namreč ne pozna izvorne mitske enosti ali obljube povratka v rajski vrt:

Unlike the hopes of Frankenstein's monster, the cyborg does not expect its father to save it through a restoration of the garden; i.e., through the fabrication of a heterosexual mate, through its completion in a finished whole, a city and cosmos. The cyborg does not dream of community on the model of the organic family, this time without the Oedipal project. The cyborg would not recognize the Garden of Eden; it is not made of mud and cannot dream of returning to dust. (9)

D. Haraway torej intertekstualni priklic *Frankensteina*, s konotacijo *Izgubljenega raja* vred, ki ga Mary Shelley citira že v mottu k svojemu romanu, inskribira z razliko. Na ta način se izmika tako organicistični totaliteti kot apokaliptičnemu telosu tehnološkega determinizma, kakršnega promovira večina vej popularnega transhumanizma (prim. Bostrom, Kurzweil, Richards). S svojim meseno-tehnološkim transgresivnim telesom kiborg ruši meje med naravo in družbo ter išče pozicije relacijske vmesnosti na poti v ethos kritičnega posthumanizma.

Kakršen je kiborg, naj bi bilo tudi kiborško pisanje. Gre za subverzivno intertekstualno igro pisanja, ki se ne pusti zapeljati mitu o nekakšni originarni nedolžnosti in enosti smisla, za ponovno pripovedovanje zgodb v pošastnih hibridiziranih različicah, ki spodkopavajo osrednjo emancipacijsko veliko pripoved izvora in telosa zahodne kulture, vse to pa v tesni

povezanosti s konkretnimi tehnologijami, ki se iz konteksta vpisujejo v tekst (32-33). Se torej blasfemični heteroglosiji retorične figure kiborga pridruži celoten tekst, ki ga tematizira, in tako postaja hibridna pošast, ki svojo tematiko demonstrira na lastnem telesu?

D. Haraway svoje pisanje kiborgizira z močno literarizacijo teoretskega diskurza, saj je prav literarni diskurz tisti, ki se v nasprotju s teoretskim, ki teži k sublimaciji v abstraktno totalnost enotne resnice, raje daje vedno novemu izrekanju singularnih resnic, mnogoterosti in odprtosti (prim. Juvan, *Dialogi*). Spletanje literature v teorijo se zdi še posebej pomembno retorično-etično sredstvo za tiste teoretske smeri, ki so sicer v okviru svojega spoznavno naravnane žanra primorane abstrahirati, obenem pa zavračajo dominacijo logosa oziroma falogocentrizma, spodkopavajo racionalizem in zagovarjajo specifičnost, hibridnost, telesnost in protislovnost nezajemljivega postajanja.⁹ D. Haraway teoretsko modeliranje morda nekoliko paradoksalno na kompleksnost telesnosti in materialnost pritrdi preko že skorajda mitske stereotipne podobe, v tem primeru figuracije posthumanega hibridnega bitja. Na ta način se skuša izviti iz retorike sistematične kritične analize, za katero se zdi, da ostaja ujeta v pripovedih veljavnih (ne)redov (47). Spoznavno usmerjeno diskurzivno mišljenje onesposablja z izrazitim metaforiziranjem, kar ji v veliki meri omogoča prav ambivalenten lik kiborga, ki kot interdiskurzivni element po principu intenzivne polisemične koncentracije konotira vrsto prej omenjenih diskurzov ter njihovih medsebojni povezav in tudi protislovnih relacij. Paradoksalna, relacijsko gibljiva in povezljiva kiborška »bit« omogoča zgoščevanje kompleksne problematike, ki se zrašča v živčevje družbenega diskurza in z njim povezanih materialnih praks, na enem mestu, njena fikcijska komponenta pa implicira hkrati (kolektivni) »projekt« in brezkončno individualizirano zgodbenost. Tekst skupaj s kiborgom postaja teoretsko-literaren hibrid, njegova dominantna pa vseeno ostaja teoretska pojmovna analiza, ki za razliko od tako pojmovanega kiborga abstrahira konkretnost čutne kompleksnosti in išče poti ven iz logičnih aporij.

Posthumano in posthumanizmi?

Prav v ambivalentni posthumani figuri kiborga nameravam poiskati ločnico med posthumanizmom in transhumanizmom, ki sem jo sicer že nakazala, a prej še nekaj besed o razmerju med pojmom posthumanizma in posthumanega, ob katerima že na čisto intuitivni ravni začutimo razliko med posamostaljenim pridevnikom, ki implicira splošen ambient, in samostalniškimi »-izmom«, ki je ponavadi rezerviran za takšne in drugačne

miselne tokove. Preden se podrobneje posvetim razločevanju posthumanizma od transhumanizma, je torej treba nekaj prostora nameniti morebitni razliki med posthumanizmom in posthumanim, pa tudi razmerju med posthumanim in transhumanim.

Pod konceptom oziroma krovnim pojmom »posthumanega« dojemam motivno-tematske tvorbe, kakršni so na primer motivi umetnih ljudi, ki denimo v literaturi »predstavljeni svet in semantiko literarnega dela [priključijo] na kulturni spomin, na ponavljajoče se reprezentacije« (Juvan, *Literarna veda* 281). Okrog teh elementov avtor ali avtorica ureja svoj diskurz, razpravlja o idejno-problemskih področjih, osmišlja svojo lastno eksistencialno izkušnjo in bralcu poda vzorce za razumevanje in sintetiziranje. Medtem ko gre pri motivu za malodane šabloniziran »petrifikat kulturnozgodovinskega razvoja literature in drugih diskurzov« (ibid.), je tema abstraktnejša, »saj nas besedilni svet, pa tudi načini in strukture njegove ubeseditve pri sintetiziranju zanima z vidika problemov, pojmov, pomenskih opozicij oziroma idej, o katerih se v zgodovini naše civilizacije vedno znova piše, razpravlja, ker so pač kulturno relevantni« (ibid.). Kot reprezentacijski shemi motiv in tema nista zgolj preprosta vsebinska elementa, temveč sta vpeta v »kolektivne okvire spomina, mišljenja, delovanja in občutenja« (ibid. 280). Kar je novega, se kljub svojim individualnim posebnostim kaže tudi kot variacija že povedanega, ki lahko že povedano utrjuje, ambivalentno razkrajaja ali kulturnorevolucionarno subvertira. Motivi posthumanega tako z različnimi tematizacijami, mediacijami in posledično transformacijami dobivajo različne ideološko-vrednostne in semantične poudarke.

Na motivni ravni kot »transhumana« dojemam umetna bitja, ki so človeku lahko zelo podobna, a vendar v večini primerov neznosno tuja, v tradiciji transhumanizma, kot jo skicira Nick Bostrom v članku »A History of Transhumanist Thought«. Lahko so proizvod magije, religioznega rituala ali znanstvenega procesa. Predlagam bolj specifičen pojem »posthumanega« kot podpomenko tako določenemu »transhumanemu«¹⁰ – je namreč zavezano postmoderna in kibernetično-biotehnološki paradigmi ter, posebej v sklopu posthumanizma, specifični konstrukciji subjektivitete, ki nastopi z razvojem kibernetike in informacijskih tehnologij in ob kateri se znova s posebno nujnostjo sprašujemo, kaj pravzaprav pomeni biti človek.¹¹ Implicira svojevrsten ambivalenten etični moment, ki se lahko prevesi ali v smer radikalne kritike humanizma in antropocentrizma ter v promocijo hibridnosti, kakršni se posveča kiborški manifest Donne Haraway, ali se približa nasprotnemu polu ter zabrede v tehnofilijo, ki liberalni humanizem z avtonomnim subjektom, instrumentalnim umom in mišljenjem identitete vred še potencira. Posthumano je torej kot krovni pojem za določene motivno-tematske tvorbe, ki se pojavljajo v vrsti

diskurzov v družbenem obtoku (od znanstvenega do teoretskega in literarnega), na voljo različnim »-izmom«, različnim filozofsko-teoretskim in posledično seveda tudi ideološkim usmeritvam ali gibanjem.

Zdi se, da v popularni kulturi prevladuje miselnost transhumanizma oziroma tehnofilnega ali hiperboličnega posthumanizma. Ta svojo veliko pripoved spleta okrog biotehnoloških himer in umetnih konstruktov, ki jih v popularno kulturo lansira holivudski film, ki z naraščajočo globalizacijo pospešeno širi dominantne kulturne vzorce v za uporabnika ne pretirano naporni obliki. Hitro iskanje po spletu izvrže cel kup priljubljenih strani na to temo. Med najvidnejšimi se gotovo znajdejo »KurzweilAI.net« Raya Kurzweila, futurologa in avtorja književnih prodajnih uspešnic o premagovanju smrti s pomočjo visokih tehnologij (npr. *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*), »Humanity+« (nekoč »World Transhumanist Organization«, zdaj torej »Človeštvo+«) in »IEET« (»Institute for Ethics and Emerging Technologies«) z Nickom Bostromom na čelu. Transhumanizem odkrito sledi veliki pripovedi o emancipaciji človeka ter se promovira kot nadaljevanje humanizma, iz katerega »delno izhaja« (Bostrom, »A History«). Razglša se za:

[T]he intellectual and cultural movement that affirms the possibility and desirability of fundamentally improving the human condition through applied reason, especially by developing and making widely available technologies to eliminate ageing and to greatly enhance human intellect, physical and psychological capabilities. (ibid.)

Šlo naj bi torej za intelektualno in kulturno gibanje, ki si prizadeva za izboljšanje človeštva s pomočjo razuma, posebej z razvojem tehnologij, ki bi bile v veliki meri dostopne vsakomur, odpravile pa bi staranje (ter tako človeka pravzaprav napravile nesmrtnega) in izboljšale človekove intelektualne, fizične in psihološke zmožnosti. Posthumano bitje kot »človek po človeku« je v tem primeru pojmovano kot evolucijski telos človeka na poti v transcendenco, ki leži onkraj tehnološke singularnosti, dogodka, ko naj bi že sicer eksponencialni znanstveni napredek dosegel tak pospešek, da ne bo več mogoče niti približno napovedati njegovih rezultatov. »Človek po človeku« pa še vedno ostaja človek klasičnega humanizma, ki s pomočjo tehnoloških pripomočkov sega preko svojih bioloških danosti:

Some observers refer to the post-Singularity period as 'posthuman' and refer to the anticipation of this period as posthumanism. However, to me being human means being part of a civilization that seeks to extend its boundaries. We are already reaching beyond our biology by rapidly gaining the tools to reprogram and augment it. If we regard a human modified with technology as no longer human, where would we draw the line? (Kurzweil 374)

Je del civilizacije, ki jo zaznamuje imperialni diskurz in avtonomni subjekt poznega kapitalizma, ki je »lastnik« svojega telesa in je od svoje telesnosti pravzaprav ločen, saj mu je vstop v »onkraj« omogočen prav zaradi več ali manj enostavne menjave materialnih medijev, ki so v primerjavi z informacijskimi vzorci, ki določajo subjektovo »bistvo«, drugotnega pomena oziroma so nepomembni:

We can 'go beyond' the 'ordinary' powers of the material world through the power of patterns. Although I have been called a materialist, I regard myself as a 'patternist'. It's through the emergent powers of pattern that we transcend. Since the material stuff of which we are made turns over quickly, it is the transcendent power of our patterns that persists. (ibid. 388)

Za razliko od prej na kratko predstavljenih posthumanizmov Donne Haraway ali N. Katherine Hayles, ki posthumani lik kiborga uporabljata tudi kot retorično figuro za dekonstrukcijo subjekta liberalnega humanizma in se navezujeta na nekatere premise poststrukturalizma in dekonstrukcije, za to vrsto »posthumanizma« torej predlagam izraz »transhumanizem«. Prej kot za poskus preloma s humanizmom ali zavzemanje za njegovo preobrazbo gre za nadaljevanje romantizacije znanosti in metafizičnega dualizma pod krinko materializma, za nadaljevanje razsvetljske instrumentalizacije vsega, kar živi in se zato lahko na trgu poznega kapitalizma tudi prodaja (Braidotti, *Nomadic Theory* 86), v imenu »animal rationale«, ki transcendirata preko visokotehnološkega »uploadinga« svojega uma, svoje zavesti kot nesmrtnega informacijskega vzorca¹² v totalnost popolne univerzalne komunikacije. Predpona »trans-« se v tem primeru ne nanaša toliko na temeljito drugačno pojmovanje subjekta od pojmovanja tradicionalnega humanizma, temveč na hlastanje po transcendenci s pomočjo visokotehnološke proteze, ki med drugim zabiše specifične telesnosti in pomen medija ter preferira idealno abstrakcijo vzorca.

Na tej točki se bolj akademsko uglašeni kritični posthumanizem, za katerega pravzaprav tudi nameravam »rezervirati« pojem »posthumanizem«, vzpostavlja malodane kot antipod tako pojmovanemu transhumanizmu. Poudariti je treba, da ne gre preprosto za apokaliptično konzervativno kritiko, ki se zoperstavlja hiperbolični tehnofiliji znova v imenu humanizma in esencializma – eden najvidnejših takšnih kritikov je najbrž Francis Fukuyama, ki je svoj pogled na problematiko vdora visokih tehnologij v človeško naravo v strnjeni obliki obelodanil v knjigi *Our Posthuman Future*. Nasprotno, gre za samorefleksivno mišljenje, ki na sledih in v sodelovanju z visokimi tehnologijami zavrača abstraktni idealizem in esencializem, išče kvalitativne razlike, se posveča hibridnim, transformativnim in povezljivim subjektivitetam, pomenu telesnosti, kritiki avtonomnega subjekta,

nomadski misli in dekonstrukciji porazsvetljenskih binarizmov, kot sem skušala prikazati na primeru kiborškega manifesta Donne Haraway.

V kritični smeri je najbrž razmišljal tudi Ihab Hassan, ko je leta 1977 v članku »Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture?« med prvimi uporabil pojem »posthumanizem«:

We need first to understand that the human form – including human desire and all its representations – may be changing radically, and thus must be re-visioned. We need to understand that five hundred years of humanism may be coming to an end as humanism transforms itself into something that we must helplessly call posthumanism. (citirano v Hayles, *How We Became* 247)

Nemoč, ki jo začuti ob ponovnem zamišljanju človeka in prelivanju humanizma v posthumanizem, nemara izhaja iz spoznanja, da bo, podobno kot je misel o razkroju metafizike sama še metafizična, posthumanizem neizogibno zavezan humanizmu oziroma je prav posthumanizem tisti, ki šele mora dokončno vzpostaviti in definirati humanizem, da ga potem sploh lahko kritično razstavi in morebiti pokaže pot naprej (prim. Seltin 47, Wolfe xv). »Človek« humanizma v tem primeru ni ontološko neproblematičen a priori, temveč so njegove meje postavljene pod vprašaj, izpostavljene pa so izključitve konstitutivnih nepravih drugih, ki so se morale pri konstrukciji in stabilizaciji takšnega človeka kot več ali manj vase zaključene avtonomne celote zgoditi. Tak kritični posthumanizem se napaja iz poststrukturalistične misli, se v splošnem vključuje v tok dehumanizacije in antiesencializma ter z ethosom, ki ga zastopa, implicira željo po vstopu v novo družbeno paradigmo.

OPOMBE

¹ Znana je sicer polemika Jürgena Habermasa z Lyotardom, ki opozori na paradoksalnost Lyotardovega oznanjevanja konca velikih pripovedi, medtem ko prav Lyotardova pripoved o koncu velikih pripovedi deluje prepričljivo in se skuša uveljaviti kot velika pripoved.

² Alan Sheridan ugotavlja, da so na primer knjige Michela Foucaulta v sredini šestdesetih postale prave prodajne uspešnice, kar priča o prodoru določenega načina mišljenja v popularni javni diskurz (46). Naj bi šlo torej za problematiko, ki jo ljudje začutijo kot pomembno, aktualno itd.

³ Tu bi se dalo omeniti postmoderno prodajo raznovrstnih življenjskih stilov, ki si jih lahko uporabnik po mili volji in površno nadene ter prav tako odvrže.

⁴ »In other words, when the current ontological model of human being does not fit a new paradigm, a hybrid model of existence is required to encompass a new, complex and contradictory lived experience« (González; citirano v Graham 203).

⁵ Tako N. K. Hayles: »Nowhere are these questions [about the posthuman] explored more passionately than in contemporary speculative fiction« (*How We Became* 247).

⁶ Gl. tudi Bostrom, Graham.

⁷ Odvisnost od visokih tehnologij in gon po povezljivosti sta še posebej razvidna danes, ob proliferaciji pametnih telefonov, raznih tabličnih računalnikov ipd.

⁸ Mary Shelley piše v bogati tradiciji sestavljanja umetnih bitij, živih kipov ipd., ki jo predstavi tudi oxfordski filozof in predsednik inštituta IEEET (»Institute for Ethics and Emerging Technologies«) Nick Bostrom v sestavku »A History of Transhumanist Thought«.

⁹ »Cyborg politics is the struggle for language and the struggle against perfect communication, against the one code that translates all meaning perfectly, the central dogma of phallogocentrism« (Haraway 34).

¹⁰ Čeprav v literaturi ni zaslediti doslednega ločevanja med omenjenima pojmomoma, pa vendar obstaja razlika vsaj na intuitivni ravni in se termin »posthumano« le redko uporablja v zvezi z umetnimi konstrukti pred nastopom kiborga. V tem primeru se raje govori o transhumanih prednikih posthumanih reprezentacij (LaGrandeur). Izjema je morda Elaine L. Graham v študiji *Representations of the Post/Human* (2002).

¹¹ Gl. tudi Hayles, Wolfe, Graham, Pepperell, Vint.

¹² Prenos človeške zavesti v virtualne sfere računalnika menda prvi predlaga Hans Moravec v knjigi *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence* (Hayles, *How We Became* 1).

LITERATURA

- Bell, David. *Cyberculture Theorists*. New York: Routledge, 2007.
- Bostrom, Nick. "A History of Transhumanist Thought". *Journal of Evolution and Technology* 14.1 (2005). Splet. Maj 2012.
- — —. "The Transhumanist FAQ: A General Introduction". *Transhumanism.org*. 2003. Splet. Avgust 2012.
- Braidotti, Rosi. "Affirming the Affirmative: On Nomadic Affectivity". *Rhizomes* 11/12 (2005/2006). Splet. September 2012.
- — —. *Nomadic Theory: the Portable Rosi Braidotti*. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2011.
- — —. »Posthuman, All Too Human: Towards a New Process Ontology«. *Theory, Culture & Society* 23.7-8 (2006). 197-208. Splet. September 2012.
- Dabashi, Hamid. *Corpus Anarchicum: Political Protest, Suicidal Violence, and the Making of the Posthuman Body*. New York: Palgrave Macmillan, 2012.
- Fukuyama, Francis. *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Picador, 2002. [elektronska knjiga, 2011]
- Geraci, Robert M. *Apocalyptic AI*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Goicoechea, María. "The Posthuman Ethos in Cyberpunk Science Fiction". *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 10.4 (2008). Splet. Avgust 2011.
- Graham, Elaine L. *Representations of the Post/Human: Monsters, Aliens and Others in Popular Culture*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 2002.
- Haraway, Donna Jeanne. *The Haraway Reader*. New York, London: Routledge, 2004.
- Hayles, N. Katherine. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1999.
- — —. *My Mother Was a Computer: Digital Subjects and Literary Texts*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2005.
- — —. "Refiguring the Posthuman". *Comparative Literature Studies* 41.3 (2004). 311-316.
- Hitchcock, Peter. »Grotesknost telesne elektrike«. *Historični seminar* 3: 97-115. Ljubljana: Založba ZRC, 2000.

- Hutcheon, Linda. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. 1988. New York, London: Routledge, 1995.
- Juvan, Marko. »Dialogi med »mišljenjem in« in »pesništvom« in teoretsko-literarni hibridi«. *Primerjalna književnost* 29. Posebna številka (2006): 9–26.
- — —. *Literarna veda v rekonstrukciji: uvod v sodobni študij literature*. Ljubljana: LUD Literatura, 2006.
- Koron, Alenka. »Teorije/teorija diskurza in literarna veda : I. del«. *Primerjalna književnost* 27.2 (2004): 97–117.
- — —. »Teorije/teorija diskurza in literarna veda : II. del«. *Primerjalna književnost* 28.1 (2005): 119–134.
- Livingston, Ira. *Arrow of Chaos (Romanticism and Postmodernity)*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1997.
- Kroker, Arthur in Marilouise, ur. *Body Invaders: Panic Sex in America*. Montréal: "Theory, 2001.
- Kurzweil, Ray. *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*. London: Penguin, 2005.
- LaGrandeur, Kevin. "Do Medieval and Renaissance Androids Presage the Posthuman?". *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 12.3 (2010). Splet. Avgust 2011.
- Liotard, Jean-François. *The Postmodern Condition*. Manchester: Manchester University Press, 1984.
- Micolli, Anthony. *Posthuman Suffering and the Technological Embrace*. Plymouth, UK: Lexington Books, 2010.
- Pepperell, Robert. *The Posthuman Condition: Consciousness Beyond the Brain*. Bristol, UK: Intellect Books, 2003.
- Richards, Jay W., ur. *Are We Spiritual Machines? Ray Kurzweil vs. the Critics of Strong A.I.* Seattle, WA: Discovery Institute, 2002.
- Seltin, Jon. "Production of the Post-Human: Political Economies of Bodies and Technology". *Parrhesia* 8 (2009). 43–59.
- Shelley, Mary. *Frankenstein*. 1831. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Sheridan, Alan. *Michel Foucault – The Will to Truth*. 1980. London, New York: Routledge, 2005.
- Sorgner, Stefan Lorenz. "Beyond Humanism: Reflections on Trans- and Posthumanism". *Journal of Evolution and Technology* 21.2 (2010). Splet. Maj 2012.
- Vint, Sherryl. *Bodies of Tomorrow: Technology, Subjectivity, Science Fiction*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 2007.
- Virk, Tomo. *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. 1999. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2008.
- — —. *Strah pred nainnostjo: poetika postmodernistične proze*. Ljubljana: LUD Literatura, 2000.
- Waugh, Patricia. *Metafiction: the Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*. 1984. London, New York: Routledge, 1993.
- Wolfe, Cary. *What is Posthumanism*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2010.

Posthumanism and the Posthuman: Towards a Definition

Keywords: ethics / posthumanism / transhumanism / the cyborg / hibridity / interdiscursivity / hypertext / technology

We bear witness to an ever-increasing saturation of the everyday human experience with advanced technology and a gradual virtualization of the real, which, in a complex collaboration with various other factors, intensifies the post-Enlightenment crisis of Western humanism and anthropocentrism. A number of discourses in socio-symbolic circulation co-create, narrate, imagine, endow with meaning, and question the ethos of contemporary humanity, from cultural studies, philosophy, and critical theory to literature. This article identifies the possible common points of inception, interminglings, and discrepancies between the most prominent (and often quite heterogeneous) notions of the posthuman and posthumanism, and delineates them from the related concepts of the transhuman and transhumanism. Due to spatial constraints, this is done fragmentarily and with considerable abstraction. Whereas the posthuman is perceived as a thematic figuration born out of the cybernetic paradigm and subsumed under the more general concept of the transhuman, which is made available for appropriation or transformation to various *-isms* (such as posthumanism and transhumanism), posthumanism and transhumanism are of a different ilk. They are precisely the ideologically or philosophically defined movements that may interpret the posthuman each in their own way. Whereas transhumanism (or popular posthumanism) aims towards a technotranscendence that should be achieved through the use of machines and mind-uploading, reduces embodiment to patterns of information, and further reinforces the liberal humanist subject who instrumentalizes all in the name of the phallogocentric “ratio,” critical posthumanism refuses to yield to such abstraction and aims to work through Western liberal humanism, stressing the importance of embodiment, finding inspiration in the philosophy of poststructuralism and deconstruction, and seeking a new posthuman ethos together with a social shift of paradigm.

Februar 2013